

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Історико-філологічний факультет

Кафедра української та зарубіжної літератур

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ
ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: СУЧАСНІ ВЕКТОРИ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

Одеса

2023

УДК 811.161.2'42 (075.8)

Рекомендовано до друку Вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 4 від 26 жовтня 2023 року)

Редакційна колегія

Авксентьєва Г. А., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Боєва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Павлюк Н. Л., кандидат філологічних наук, викладач – відповідальний редактор.

Яремчук Н. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Олексенко В. П. – доктор філологічних наук, професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету.

Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень : збірн. наук. статей. Одеса : Університет Ушинського, 2023. 203 с.

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023

2. Вишня Остап. Вишневі усмішки. Київ : Дніпро, 1985. 298 с.
3. Вишня Остап. Нещасне кохання. Київ : Дніпро, 1956. 206 с.
4. Вишня Остап. Усмішки, фейлетони, гуморески. Київ : Дніпро, 1974. Т. 1. 256 с.
5. Олійник Степан. Гумор і сатира. Київ : Дніпро, 1988. 388 с.
6. Українська душа. Київ : Либідь, 1992. 168 с.
7. Фразеологічний словник української мови: у 2-х книгах. Київ : Наукова думка, 1993.

*Катерина ШПЛЄВАЯ,
студентка 2 курсу
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського*

ЗАСОБИ РОЗКРИТТЯ ХАРАКТЕРІВ У ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ»

Постановка проблеми полягає в тому, що твори сучасної української письменниці Оксани Забужко є віддзеркаленням усіх проблем суспільства. Увага до творчості письменниці посилюється ще й тим, що станом на сьогодні існує незначна кількість теоретичних праць з висвітлення цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасну українську літературу детально вивчають літературознавці. Щодо творчості Оксани Забужко маємо праці Т. Гундорової, Н. Зборовської, Л. Таран, В. Скуратівського, Р. Харчук та інші.

Мета статті передбачає аналіз художніх засобів для розкриття характерів, які використала Оксана Забужко у повісті «Казка про калинову сопілку».

Виклад основного матеріалу. Багато як українських, так і зарубіжних письменників відзначилися у світовій літературі завдяки своєрідному, а інколи й новаторському розкриттю характерів персонажів їхніх творів. Оксана Забужко не стала винятком, адже в деякому сенсі вона подарувала українській літературі свою інтерпретацію канонічних засобів. У повісті «Казка про калинову сопілку» використано чимало художніх засобів, сюжетних і поетикальних особливостей, які дозволяють розкрити персонажа та проаналізувати його психологічну складову.

О. Забужко активно використовує фольклорно-міфологічний матеріал. Як відомо, казки – традиційний об'єкт феміністичної критики, що аналізує їхні гендерні аспекти. Водночас, казки – надзвичайно популярний жанр жіночої літератури. Так, «Казку про калинову сопілку» можна прочитати як модерну інтерпретацію біблійного міфу в поєднанні з фольклорним текстом, історію сестровбивства – погляд сучасної освіченої жінки на вічне протистояння життя і смерті, Добра і Зла [2, с. 6].

У цьому філософському творі Оксана Забужко переосмислила народні казки та балади про калинову сопілку. Серед її попередників – вірш Ліни Костенко «Калинова сопілка», літературні казки Б. Грінченка та Л. Шияна. Але письменниця, використовуючи фольклорні першоджерела, написала цілком оригінальну повість про любов та ненависть, про велику людську трагедію на тлі українського селянського побуту [1, с. 296].

Перший персонаж, із яким нас знайомить письменниця – Ганнапанна, старша дитина Василя та Марії. Авторка з самого початку натякає читачеві, що її образ – глибоко психологічний і незвичайний, адже дівчинка народилася на світ «з місяцем на лобі» [3, с. 2]. Потім ми повертаємося до образу Марії – нещасливої жінки, яка одружилася батькам на зло, дуже незадоволеної життям. Та вона понад усе бажала, щоб у її дитя не мало такої долі. Згодом на світ з'явилася Оленка – кволе дитя, якому, звісно, ж потрібно було більше тепла та ласки. Із самого її народження батьки влаштували між

дівчатами своєрідне «змагання». Оленка отримувала набагато більше, ніж було в Ганни: «Він [батько] і панькався з нею понад міру, гейби з хлопцем, якби такого мав, навіть і в поле брав із собою, сам набиваючи їй куклу жованим хлібом, ніби власною слиною прагнув перелляти в дитину всю свою снагу, надолуживши від роду їй недодане» [3, с. 6].

Трохи подорослішавши, дівчинка почала користуватися цим: «Щойно зіп'явшись на нозі, Оленка вже укмітила, як легко їй довести сестру до знавісіння, і взяла це собі за звичку... коли дорослих не виявлялося поблизу, підлізала старшій попідруч, мишкуючи, яку б устругнути капость, – звісно, невеличку, собі під стать» [3, с. 8]. Але й старша Ганна не відставала, користуючись своїм віком і силою: «Відлупцювала Оленку, – мала люто ревіла, розвезькуючи шмарклі по щоках» [3, с. 7], за що батьки її дуже жорстоко карали (особливо батько, шмагаючи старшу паском). А мати лише відказувала: «Та будь же ти розумніша!» [3, с. 9]. Жодної підтримки ні з боку матері (хіба що менш жорстоке покарання можна рахувати підтримкою), ні з боку батька Ганна не отримувала. Воно й не дивно: багато чого залежить і від виховання, адже саме Марія, матір Ганни, прищепила їй думку про щасливе заміжжя, оскільки сама цього не мала, не любила свого чоловіка. Ось ця відсутність порозуміння між батьками стала також вагомою причиною для розростання конфлікту між сестрами. Ганну охоплювали почуття ревності, коли батько ніжно співав Оленці пісню. Батьки ніби поділили дітей. Василь любить і піклується про меншу доньку – Оленку, Марія – про Ганну.

О. Забужко показала, як прогресує характер Ганни: «Прокидалась і росла й якась інша, жорстокіша ураза — той голос звертався не до неї» [3, с. 12], – момент, коли батько втішав меншу сестру, а не її, вона згадувала усе життя. Хоча спочатку Ганна ревнувала малу задираку до батьків, згодом ця образа залишилася десь далеко в глибині її душі. Інколи вона шкодувала, що була наджорстокою із сестрою: «Як стоїш над розпростертим долілиць

ридаючим дівчам, ну не дурепа ж із мене?» [3, с. 10]. Цими внутрішніми риторичними питаннями та монологами письменниця супроводжувала кожного персонажа, даючи зрозуміти читачеві глибину їхніх думок і внутрішнього світу. Але вічний супротив Ганни не витримав несправедливості: її образа вийшла в світ ще більш потужною, ніж була до цього. На дівчину тиснуло й розуміння того, що вона з самого дитинства змагалася з сестрою та програвала їй, і те, що до них прийшов Дмитро сватати не її, а Олену. Навіть його отримала молодша сестра, і внутрішній конфлікт Ганни досяг апогею: вона вбила «конкурентку».

Старшій сестрі примарився диявол, який прийшов до неї вночі. Говорив їй те, що вона мріяла почути все життя – що вона наче купка золота, а Олена – жменя піску. Наслідком цього стало вбивство своєї сестри. Та попри все це, не змогла Ганна жити щасливим життям. В той момент, коли калинова сопілка тричі проспівала голосом покійної сестри: «Мене сестриця з світу згубила, в моє серденько гострій ніж устромила!» [3, с. 15], Ганна серйозно замислюється про свою власну смерть.

Образами батька, Дмитра, Василя, Марії, Ганни та Оленки О. Забужко художньо інтерпретує гендерну ситуацію в суспільстві, розкриває стереотипне сприйняття жінки чоловіком протягом всього ХХ століття і раніше, її місця у сім'ї та громаді. І вирішує вона зробити це найцікавішим чином: змалювавши характери кожного [4, с. 19].

Для розкриття характерів персонажів О. Забужко активно використовує художні засоби: епітети (*бистрі злющі* очі Ганни, *жалісний турботливий* спів батька); метафори (*росла жорстока ураза*); порівняння (ти – немов купа золота, вона – жменя піску та ін.). Характери розкриваються у різноманітних ситуаціях і вчинках. Наприклад, Ганна поводила себе відлюдкувато, хоча мала добру вдачу, а Оленка була центром уваги, хоча виглядала звичайною. Батько бив і сварив лише старшу сестру, а молодшу обожнював і пестив. Оточуючі та парубки обирали Олену, а не Ганну.

Окрему увагу О. Забужко приділила таким художнім засобам: внутрішнім монологам («Я бачила його, я відчувала його. Але чому він знову обрав її? Він – зі мною, і він – із нею...» [3, с. 26]), риторичним запитанням («Чим вона краща?» [3, с. 22]) і описам пейзажу («Перед нами розкрилася зелена поляна, трава якої ще була вкрита ранковою памороззю. Старі берези стояли непорушно й відважно» [3, с. 27]).

Висновки. Повість Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку» допомагає зрозуміти психологічну складову виховання дітей у нерівних умовах, переосмислити вчинки та їх наслідки. Ганна намагалася боротися зі своїми «внутрішніми демонами», але постійне відчуття несправедливості зломило її психіку; Оленка з дитинства «...виявлялася одмічена Божою ласкою, ніби так і було їм на роду написано, і Оленка завжди це знала» [3, с. 18]; мати не могла любити обох дітей повною мірою, бо вони були не від коханого чоловіка – лише трохи співчуття й розуміння проявляла до Ганни, бо бачила в ній себе; батько Василь навпаки бачив в Оленці себе, тому окриляв її ласкою і турботою; Дмитро – персонаж не чесний та егоїстичний: хоча й Забужко описала його як заможного парубка, він фігурував у декількох ситуаціях – нічого про його внутрішній світ читач не знає – авторка залишила читачеві зрозуміти його так, як кожен вважає за потрібне.

Література

1. Агєєва В. Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму: монографія. Київ. : Факт, 2003. 320 с.
2. Забужко О. Жінка-автор у колоніальній культурі. *Українська мова та література*. 2003. № 10. С. 3–11.
3. Забужко О. Казка про калинову сопілку. Київ : Факт, 2000. 65 с.
4. Скуратівський В. Нельотна погода. Замість передмови та замість монографії. *Забужко О. Сестро, сестро: повісті та оповідання*. Київ : Факт, 2003. С. 5–19.